

DE KORTE TWINTIGSTE EEUW 1914-1991

Franky Bostyn, Tom Simoens, Frank Hosten

DE KORTE TWINTIGSTE EEUW 1914-1991

Sporen van drie oorlogen
in het West-Vlaamse Heuvelland

D/2014/45/324 – ISBN 978 94 014 1896 6 – NUR 689, 686

Vormgeving cover: DE WITLOFCOMPAGNIE

Vormgeving binnenwerk: Fulya Toper

Opmaak kaarten: Jurgen Leemans

© De auteurs & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Uitgeverij LannooCampus
Erasme Ruclensvest 179 bus 101
3001 LEUVEN
BELGIE
www.lannoocampus.be

INHOUD

INHOUD	5
WOORD VOORAF	8
INLEIDING	10
DE EERSTE WERELDOORLOG 1914-1918	12
Wat gebeurde er in de Eerste Wereldoorlog?	16
Aanloop	16
Verloop	20
Gevolgen	24
Bezoek aan een bunkersite van de Eerste Wereldoorlog	28
Bunkersite Bayernwald	28
Verdedigingstactiek	32
Constructie	33
Werking	38
Bewapening	40
Communicatie	42
Hoe werd de Eerste Wereldoorlog ervaren?	44
Militairen	44
Burgers	47
Media en propaganda	49
DE TWEDE WERELDOORLOG 1939-1945	52
Wat gebeurde er in de Tweede Wereldoorlog?	57
Aanloop	57
Verloop	59
Gevolgen	65
Bezoek aan een bunkersite van de Tweede Wereldoorlog	68
Bunkersite Zwarteberg	68

Verdedigingstactiek	73
Constructie	76
Werking	77
Bewapening	79
Communicatie	82
Hoe werd de Tweede Wereldoorlog ervaren?	83
Militairen	83
Burgers	85
Media en propaganda	88

DE KOUDE OORLOG 1945-1991 90

Wat gebeurde er in de Koude Oorlog?	95
Aanloop	95
Verloop	98
Gevolgen	106
Bezoek aan een bunkersite van de Koude Oorlog	108
Bunkersite Kemmelberg	108
Verdedigingstactiek	113
Constructie	114
Werking	118
Bewapening	121
Communicatie	123
Hoe werd de Koude Oorlog ervaren?	128
Militairen	128
Burgers	129
Media en propaganda	132

DE KORTE TWINTIGSTE EEUW 1914-1991 134

Oorlog in de twintigste eeuw	137
Aanloop	137
Verloop	138
Gevolgen	139
Bezoek aan drie bunkersites van de twintigste eeuw	141
Hoe werden de oorlogen van de twintigste eeuw ervaren ?	143

EVOLUTIE SINDS 1991 146

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE 152

7

INHOUD

WOORD VOORAF

Oorlogen zijn vaak een breuklijn in de geschiedenis: er is de periode voor en de periode na. Het is doorgaans niet gemakkelijk om tijdens of meteen na een conflict een evenwichtig oordeel te vellen over het gebeurde. De geschiedenis wordt immers vooral door de overwinnaar geschreven. Honderd jaar na het begin van de Eerste Wereldoorlog en zeventig jaar na het einde van de Tweede Wereldoorlog en het begin van de Koude Oorlog, is de tijd gekomen om de drie conflicten in een militair-historisch perspectief te plaatsen en er de grote lijnen uit te halen.

Oorlog is een periode waarin het slechtste en het beste in de mens naar boven komt. Zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog vonden op het slagveld grote wreedheden plaats, zoals het afmaken van gevangenen. Maar in beide oorlogen werden ook elkaars gewonden verzorgd en binnen de legers zelf stond kameraadschap boven alles. Oorlog is dan ook zelden een zwart-witervaring, maar een combinatie van extreme emoties die zo sterk zijn dat ze een leven lang bijblijven. Vandaar dat oudere mensen die bv. de Tweede Wereldoorlog meegemaakt hebben, daar in de nevel van hun jaren, nog vaak op terugkomen.

Internationaal gezien is militaire geschiedenis in de voorbije twee decennia aan een sterke revival bezig. De belangstelling voor de herdenking van honderd jaar Eerste Wereldoorlog is immens. Op alle bestuursniveaus worden hieromtrent initiatieven genomen. Alleen het onderwijssysteem lijkt wat achterop te hinken. Toch hebben veel middelbare scholen los van elkaar al heel mooie herdenkingsprojecten gerealiseerd.

Het beperkte aantal initiatieven vanuit het onderwijssysteem zelf heeft vooral te maken met de afbouw van het aantal lessen geschiedenis en met de universitaire opleidingen, waar de leerkrachten voor het hoger middelbaar onderwijs gevormd worden. Terwijl zowat alle buitenlandse universiteiten militaire geschiedenis doceren, doet geen enkele universitaire instelling dit in België, behalve de Koninklijke Militaire School in Brussel. Want hoe belangrijk politieke, sociale, culturele of economische geschiedenis ook zijn, we kunnen onmogelijk over oorlog spreken zonder het te hebben over het militaire.

Het project ‘De Korte Twintigste Eeuw’ van de West-Vlaamse gemeente Heuvelland komt dan ook in belangrijke mate tegemoet aan de vraag naar een bevattelijke synthese over de militaire geschiedenis van de twintigste eeuw. De combinatie met een bezoek aan drie bij elkaar gelegen militaire sites uit de drie grote conflicten is uniek en maakt geschiedenis écht tastbaar. Want geschiedenis moet je niet alleen uit de boeken leren. Geschiedenis moet je ervaren, je moet op het terrein gestaan hebben om het verleden echt te begrijpen.

De drie onderzochte erfgoedsites zijn bijzonder goed gekozen. De bunkers en loopgraven van Bayernwald gelden als typevoorbeeld voor het statisch verloop van de Eerste Wereldoorlog. Ze vormden een antwoord op de falende bewegingsoorlog en waren een belangrijk element in het doorbraakprobleem. Aan de Franse kant van de grens is in mei 1940 nauwelijks om de bunkers van de Maginotlinie gevochten omdat de bewegingsoorlog het opnieuw haalde van de statische. De commandobunker onder de Kimmelberg was al van bij zijn bouw aan het begin van de Koude Oorlog achterhaald, onder meer omdat hij niet bestand was tegen een nucleaire aanval. De militaire architectuur geeft een duidelijk beeld van de evolutie van de oorlogsvoering in de twintigste eeuw, maar toont ook hoe legers in het verleden al te vaak de vorige oorlog voorbereid hebben en niet de volgende.

De gemeente Heuvelland is mij goed bekend. In 2004 werkte ik als toenmalig departementshoofd Geschiedenis aan de Koninklijke Militaire School mee aan de inrichting van Bayernwald. Als huidig voorzitter van de Historische Pool van Defensie, ben ik betrokken bij de commandobunker van Kimmel. Ik ben dan ook blij dat twee van mijn medewerkers de opdracht aanvaard hebben om deze publicatie te schrijven en dat een leerkracht uit het werkveld er een educatief pakket aan gekoppeld heeft. Ik ben er zeker van dat dit project een groot succes wordt en ik wens er de gemeente en de auteurs dan ook van harte mee te feliciteren.

Prof. Dr. Luc De Vos
Emeritus Gewoon Hoogleraar
Koninklijke Militaire School – KU Leuven
Voorzitter Historische Pool Defensie

INLEIDING

De boventitel ‘De Korte Twintigste Eeuw 1914-1991’ verwijst naar het gelijknamige boek van de bekende Britse historicus Eric Hobsbawm (1917-2012). De periode 1914-1991 volgt op ‘De Lange Negentiende Eeuw’, die hij situeert tussen 1789 en 1914. Als geen ander heeft Eric Hobsbawm de grote processen van de negentiende en twintigste eeuw in beeld gebracht. Hij zag nationalisme, kapitalisme en communisme als oorzaak van de belangrijkste conflicten van de twintigste eeuw. Hoewel Hobsbawm zelf socialistisch geïnspireerd was, zag hij het communisme van de Sovjet-Unie en China helemaal niet als de realisatie van dit ideaal, wel van het tegendeel. Zijn grootste verdienste zijn de oorzakelijke verbanden die hij tussen de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog en de Koude Oorlog gelegd heeft.

De ondertitel ‘Sporen van drie oorlogen in het West-Vlaamse heuvelland’, verwijst naar de dubbele opzet van de publicatie. Enerzijds willen we focussen op de militaire lijn tussen de drie oorlogen, die bij Hobsbawm veel minder aan bod komt. Anderzijds proberen we dit verhaal concreet te maken door een bezoek aan drie sites uit de Eerste Wereldoorlog (Duitse bunkers en loopgraven in Bayernwald), de Tweede Wereldoorlog (een bunker van de Franse Maginotlinie op de Zwarteberg) en de Koude Oorlog (Belgische commandobunker onder de Kimmelberg). Die drie sites zijn op een boogscheut van elkaar gelegen in het West-Vlaamse Heuvelland.

Voor elk van de drie conflicten wordt op drie niveaus gewerkt: het algemeen (militair-)historische, het specifieke van de site (met nieuw onderzoek) en de manier waarop burgers en militairen de strijd ervaren hebben. Op het einde proberen we uit het complexe verhaal van oorlog voeren in de twintigste eeuw enkele grote lijnen te distilleren, die naar de hedendaagse conflicten doorgetrokken worden. De opzet is dus duidelijk: het verleden bestuderen om het heden beter te begrijpen. Dat maakt het werk ook bijzonder geschikt voor educatieve doeleinden. Op basis van de voorliggende publicatie is al een pakket uitgewerkt voor de derde graad van het middelbaar onderwijs.

‘De Korte Twintigste Eeuw’ is een initiatief van de gemeente Heuveland, waarvoor we in het bijzonder burgemeester Marc Lewyllie, schepen Etienne Cloet en cultuurbeleidscoördinator Stefaan Decrock erkentelijk zijn. Voor de site op de Zwarteberg danken we Eddy Caulier en Hugo Lefebvre en voor de commandobunker van Kemmel: Generaal-Majoor b.d. Denis Hardy, Luitenant-Kolonel b.d. Chris Dewaele en Adjudant-Chef Marnick Dehouck. Onze dank gaat ook uit naar uitgeverij Lannoo voor de verzorgde publicatie. Prof. em. Dr. Luc De Vos, auteur van meer dan 40 militair-historische werken, schreef het woord vooraf en las het werk ook grondig na.

Wij wensen u alvast een boeiende ontdekkingstocht doorheen ‘De Korte Twintigste Eeuw’.

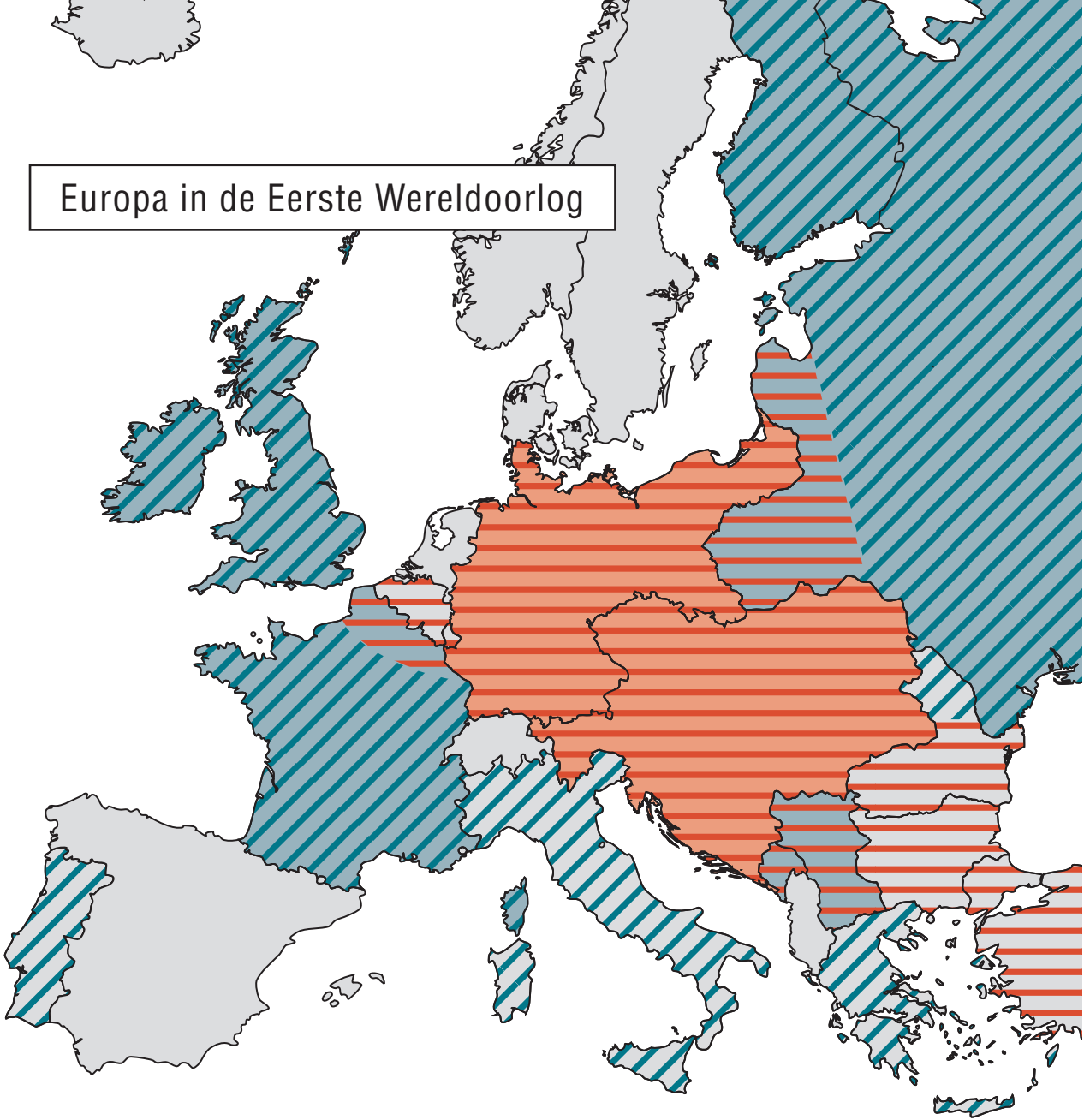
Franky Bostyn
Tom Simoens
Frank Hosten

A black and white photograph of World War I soldiers in a trench. The image is heavily overexposed, appearing almost entirely white. In the foreground, a soldier is seen from the back, wearing a gas mask and a heavy, dark coat. To the right, another soldier is partially visible, also in a trench. The background shows the skeletal remains of a trench structure. The overall scene is desolate and captures the harsh conditions of the war.

**DE EERSTE
WERELDOORLOG 1914-1918**

Europa in de Eerste Wereldoorlog

Neutraal

Geallieerden in augustus 1914

Geallieerden in 1917

Duitse rijk en bondgenoten in augustus 1914

Duitse rijk, bondgenoten en bezet gebied in 1917

Tijdslijn de Eerste Wereldoorlog

- algemeen
- site

AANLOOP

Hoewel al heel wat geschreven is over de oorzaken van de Eerste Wereldoorlog, bestaat er nog altijd geen eensgezindheid over. Na de oorlog maakten de overwinnaars er zich snel van af door in 1919 in het Verdrag van Versailles een artikel te laten opnemen waarin het Duitse rijk erkende dat het, samen met zijn bondgenoten, de enige verantwoordelijke was voor de oorlog (*Alleinschuld*). Daarmee deden ze de waarheid geweld aan. Aan de vooravond van de oorlog waren er immers heel wat redenen waarom de Europese grootmachten met elkaar in onmin leefden.

Na het aantreden van de Duitse keizer Wilhelm II in 1888 moest Groot-Brittannië met lede ogen toezien hoe de Duitse economie de Britse voorbijstak. Belangrijk voor de industriële ontwikkeling was de aanwezigheid van een uitgebreid spoorwegnetwerk. In het geval van oorlog kon dat eveneens aangewend worden voor het snel verplaatsen van troepen. Op maritiem vlak probeerden de Duitsers de Britse vloot de loef af te steken door grote aantallen gevechtsschepen te bouwen. Tot dan toe beheersten de Britten met hun vloot de wereldzeeën en een koloniaal rijk dat een vierde van de wereld omvatte met subcontinenten als Australië, Canada en India. De Duitsers bleken nu ook koloniale ambities te hebben.

Op het Europese vasteland kwam het na de eeuwwisseling snel tot een militaire wedloop met steeds meer wapens en steeds grotere legers. Frankrijk trok zijn dienstplicht op naar drie dienstjaren om gelijke tred te houden met de Duitsers, die konden putten uit een veel grotere bevolking (39 miljoen Fransen tegenover 65 miljoen Duitsers). Frankrijk zon ook op wraak tegen de Duitsers (*On les aura les Boches*) die hen na de Frans-Pruisische oorlog van 1870-1871 Elzas-Lotharingen hadden afgenomen. Die gebieden waren rijk aan grondstoffen zoals steenkool en ijzererts. In het Duitse rijk groeide de angst omsingeld te worden door Frankrijk en Rusland, die steeds betere bondgenoten werden.

Oostenrijk-Hongarije en Servië leefden dan weer in onmin over de Balkan. De Serviërs droomden van een groot-Servische staat. Verschillende landen op de Balkan hoopten ook te kunnen profiteren van het verval van het Ottomaanse Rijk (de voorloper van het huidige Turkije),

maar kwamen daarbij in elkaars vaarwater. Uiteindelijk werden zowel het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk als het Ottomaanse rijk bondgenoten van het Duitse rijk en werd Servië een bondgenoot van Rusland.

Na de aanslag op aartshertog Frans Ferdinand (links) verklaart Oostenrijk-Hongarije aan Servië de oorlog met steun van het Duitse keizerrijk van Wilhelm II (rechts)

Op 28 juni 1914 vermoordde Gavrilo Princip, lid van een Bosnisch-Servische terreurgroep, de Oostenrijkse troonopvolger Frans Ferdinand en zijn vrouw in Sarajevo. Oostenrijk-Hongarije kreeg van bondgenoot Duitsland *carte blanche* om Servië aan te pakken voor de moord op hun prins, waarvan zij vermoedden dat die gepleegd werd met hulp van de Servische geheime diensten. Zo raakte ook Rusland betrokken, dat zijn Servische bondgenoten niet in de steek wilde laten. Als christelijk-orthodoxe en Slavische volkeren voelen Russen en Serviërs zich tot op vandaag nauw met elkaar verbonden.

Met Rusland kwam ook Frankrijk in het conflict en zo werd snel duidelijk dat een nieuwe Frans-Duitse oorlog onafwendbaar was. De vele bondgenootschappen leidden tot een domino-effect waardoor in enkele weken tijd bijna heel Europa in de strijd betrokken werd. Door de deelname van Japan en vanaf 1917 ook van de Verenigde Staten evolueerde het conflict naar een echte wereldoorlog.

België had in 1914 weinig te maken met het schaakspel tussen de Europese grootmachten. Wel integendeel, in 1839 hadden die beslist dat

België eeuwig neutraal moest blijven als een soort bufferstaat tussen Duitsers en Fransen. Groot-Brittannië stelde zich met vier andere grootmachten garant voor die neutraliteit, waardoor België veilig leek te zijn. De hele negentiende eeuw had dit concept ons land van oorlog gevrijwaard. Bij de Duitse inval op 4 augustus 1914 was het Belgische leger dan ook helemaal niet voorbereid.

'A Berlin', 'Nach Paris': het enthousiasme voor de nieuwe oorlog is aanvankelijk groot en velen denken ook dat die net zoals in 1870 van korte duur zal zijn

IJzer leper 1914-1918

